

Bogumiła Szurowa

Uwagi na temat kart ewidencyjnych zabytków budownictwa ludowego

---

Ochrona Zabytków 32/1 (124), 46-51

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Podjęta pod koniec 1975 r. przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków akcja ewidencji zabytków stopniowo rozwija się i każdy rok przynosi setki nowych kart. Ma ona za zadanie nie tylko uzupełnienie i weryfikację spisu obiektów zabytkowych w Polsce, ale przede wszystkim pogłębienie wiedzy o tych zabytkach. Rozwinięto szeroką współpracę z Pracownikami Dokumentacji Naukowo-Historycznej PP PKZ, wyższymi uczelniami, a zwłaszcza studenckimi kołami naukowymi, towarzystwami regionalnymi itd. Należy jednak liczyć się z tym, że zakończenie prac nie nastąpi szybko, gdyż wymagałoby to znacznie większych środków finansowych i liczniejszych grup inwentaryzacyjnych.

Pełne rozeznanie w potrzebach w zakresie ewidencji ma dać — prowadzony już drugi rok — uproszczony „spis zabytków”, który pozwoli określić dane dotyczące liczby zabytków i niezbędnych kart ewidencyjnych. Spis obejmuje obiekty wniesione przed 1939 r., lecz nie wszystkie spisane budowle zasługują na ochronę i zakładanie kart ewidencyjnych (jak np. masowo występujące obiekty bez większej wartości architektonicznej z okresu międzywojennego).

Autorka niżej zamieszczonego komunikatu słusznie odczytała intencje Ośrodka Dokumentacji Zabytków w zakresie ewidencji. Nie ma być ona wyłącznie materiałem statystycznym, lecz dokumentacją naukową, stanowiącą podstawowe źródło wiedzy o zabytkach w Polsce. Jaką wartość będzie miało to źródło — zależy od sumienności wykonawców. Dalszym etapem ma być wprowadzenie ewidencji do pamięci maszyn cyfrowych, co pozwoli na stworzenie szeroko pojętego informatorium o zabytkach, mającego znaczenie nie tylko dla polityki konserwatorskiej, lecz również dla wszelkiego rodzaju badań naukowych, publikacji itd. Karta ewidencyjna z informacjami źródłowymi oraz w połączeniu z kartoteką tzw. mikrofisz, obejmujących wszelkiego typu materiały dokumentacyjne i źródłowe oraz publikacje, ma być nie tylko dokumentem istniejącego stanu zabytku, ale też punktem wyjścia do możliwie pełnej informacji o historii, strukturze i konserwacji obiektu.

Dla celów badań naukowych należałoby w przyszłości objąć ewidencją również obiekty nie istniejące, zwłaszcza zniszczone w czasie drugiej wojny światowej, choć zdajemy sobie sprawę, że jest to postulat dalekiej przyszłości.

BOGUMIŁA SZUROWA

UWAGI NA TEMAT KART EWIDENCYJNYCH ZABYTEKÓW BUDOWNICTWA LUDOWEGO

Szeroka akcja ewidencji budownictwa ludowego, prowadzona przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, skłania do podzielenia się uwagami na temat opracowywania tzw. białej karty dokumentacyjnej i możliwości wykorzystania informacji w niej zawartych. O ważności i pilności realizacji tego przedsięwzięcia pisano na łamach zeszytów „Informacji Bieżących PKZ”, gdzie przedstawiono także formy dokumentowania tego typu zabytków¹.

Obecnie prowadzona ewidencja zabytków jest drugą [fazą] wcześniejszej akcji i ma nieco inny charakter, zasięg, przebieg i cel. Pierwsza, prowadzona w latach 1959–1960, obejmowała niemal wyłącznie zabytki architektury, a celem jej była orientacja w zasobach ocalałych w czasie wojny i w potrzebach finansowych oraz ustalenie hierarchii ważności w poczynaniach konserwatorskich. Zebrane informacje cenne były także przy planowaniu przestrzennym miast i osiedli. Dane dotyczące obiektów — bardzo ogólne — nanoszono na tzw. zielone karty. Budownictwo ludowe, poza nielicznymi wypadkami, nie zostało objęte ewidencją

w ogóle. Prace kontynuowano w latach sześćdziesiątych przy współpracy wojewódzkich konserwatorów zabytków. Zasięg akcji był rozproszony, a przebieg zależał od osobistych zainteresowań wojewódzkich konserwatorów (np. ewidencjonowano niemal wyłącznie drewniane kościołki) i przeznaczonych na ten cel środków finansowych². Przewidywany wybór wsi do badań i pobieżne typowanie obiektów do ewidencjonowania przez nie zawsze fachowe czy rzetelne siły dały materiał niepełny i nie odzwierciedlający faktycznego stanu budownictwa ludowego. Znalazło to odbicie w zeszytach *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*². Już w czasie prac ewidencyjnych wiele obiektów budownictwa ludowego zniknęło bezpowrotnie⁴.

Wprowadzona w 1959 r. „zielona karta” umożliwiała szeroką charakterystykę obiektu, z której to możliwości wypełniający kartę nie zawsze korzystali. W rezultacie otrzymano materiał informacyjny o różnym stopniu przydatności, głównie statystyczny. Niejednokrotnie treść karty była powtórzeniem tego, co można było odczytać

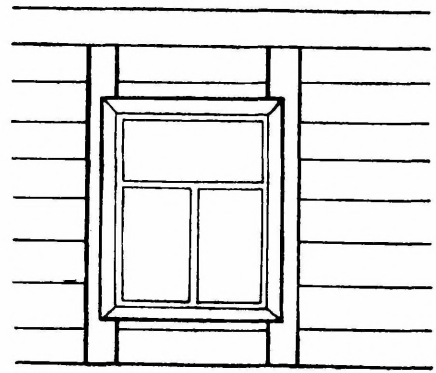
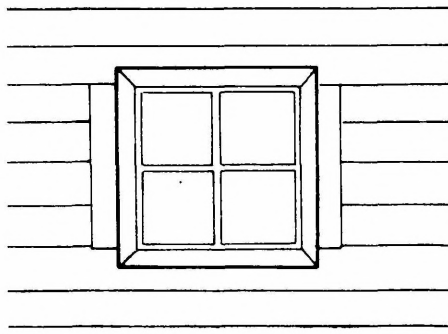
¹ M. Kornecki, *Sprawa ewidencji i inwentaryzacji tradycyjnego budownictwa wiejskiego*, „Informacje Bieżące PKZ”, Kraków 1977; A. Gerlach-Jósewicz, B. Szurowa, *Pracownik Dokumentacji Etnograficznej w Oddziałach PKZ (organizacja i formy działania)*, „Informacje Bieżące PKZ”, nr 8, Warszawa 1977.

² Np. Biuro Dokumentacji Zabytków przy WKZ w Kielcach ewidencję zabytków budownictwa ludowego podjęło w wyniku zatrudnienia etnografa (realizacja 1968–1970).

³ W zeszycie nr 5 *Zabytków architektury i budownictwa w Polsce* dla

województwa kieleckiego brak np. chałup z XVIII w., m.in. chałupa z Sukowa koło Kielc, ze Świątnik koło Sandomierza (jedyna chałupa z kominem sztagowym), a także jedyne w granicach dawnego województwa kieleckiego wiatraka typu „paltrak” z Grzmucina koło Radomia.

⁴ Np. we wsi Danków Mały, gmina Włoszczowa, w 1970 r. zanotowano wiele budynków drewnianych, w tym kilka z XIX w.; w czasie badań penetracyjnych w 1976 r. nie istniał w tej wsi ani jeden z tych budynków.

1. Otwór okienny osadzony w węgarkach
1. Window opening set in jambs

2. Otwory okienne osadzone w łatkach (fot. St. Stępień)
2. Window openings set in special framing

z fotografii i szkicu planu budynku. Spotyka się karty o nader lakonicznym opisie, w którym charakterystyka architektoniczna, np. chałupy, ogranicza się do stwierdzenia: „Drewniana, konstrukcji słupowo-zrębowej. Wewnątrz stropy z belek. Polepy. Dach czterospadowy, strzecha”. Czytelnik niech sam osądzi, ile nieścisłości czy niejasności w jednej krótkiej notatce. W tej samej karcie — jako wyposażenie — podano „stary piec”, a stan zachowania obiektu określono jako „zaniedbany”. Muszę się zastrzec, że nie jest to karta z trudem wyszukana. Na ogół nie zwracano uwagi na przebudowę niektórych elementów budynku, np. ścian działowych, otworów drzwiowych czy okiennych, nie zaznaczano nowo wyciętych okien itp. Czasem w karcie obiektu przeważał opis wystroju architektonicznego: zdobione rysie, fazywane belki itp., a brak było elementarnych opisów budynku. Cóż bowiem znaczy opis dachu ograniczający się do podania formy i pokrycia, gdy brak jakiegokolwiek danych o jego konstrukcji. Podobne zastrzeżenia wysunąć można do opisu okien i drzwi; podaje się np. kształt otworu drzwiowego („prostokątny”), nie ma natomiast najmniejszej wzmianki o jego konstrukcji (np. czy

zastosowano węgarkę czy łatkę), co nie jest bez znaczenia w pracach poświęconych budownictwu ludowemu.

W obecnej ewidencji budownictwa ludowego stosuje się „białą kartę”, opracowaną w Dziale Zabytków Architektury ODZ. Zmieniając układ niektórych rubryk, uzyskano znacznie więcej miejsca na podstawowe informacje o obiekcie. Ponieważ „białe karty”, które już do ODZ napłynęły, nie zawsze zawierają wszystkie informacje, jakich oczekiwano (dotyczy to m.in. kart dla zabytkowych obiektów przemysłowych), warto poświęcić nieco uwagi merytorycznej i formalnej stronie tego przedsięwzięcia, a także dokładniej sprecyzować cel⁵, jakiemu ta karta ma służyć.

Sądząc po sposobie wypełnienia niektórych kart, cel ewidencji nie dla wszystkich eksploratorów terenu jest oczywisty. Chodzi tu wprawdzie o zanotowanie jak największej liczby obiektów w stosunkowo krótkim cza-

⁵ Cele ewidencji (dokumentacji) zabytków są wielorakie, tu jednak podkreślam ten (uzyskanie rzetelnego źródła informacji naukowej), który gwarantuje, że cele te będą mogły być spełnione.

sie, ale nie może to być dokumentacja pobieżna, niepełna. Celem ewidencji jest także stworzenie źródła o nieprzemijającym charakterze, źródła naukowego. Karta zatem musi być wypełniona rzetelnie, wyczerpująco i jednoznacznie.

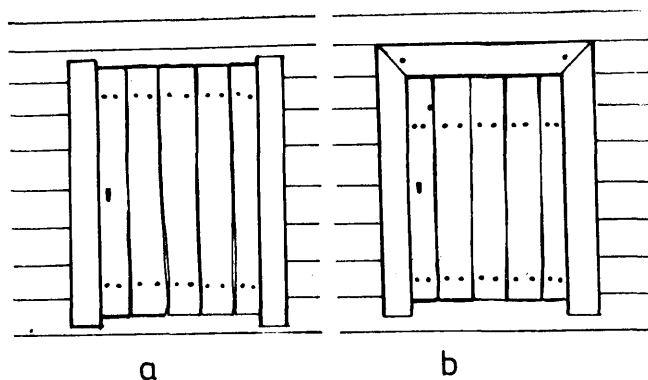
Samo działanie nazwane „ewidencją” z formalnego punktu widzenia budzi zastrzeżenia. Analiza „białej karty” i wymogi stawiane wypełniającemu tę kartę znacznie przekraczają zasób informacji, jaki zwykle rozumiemy pod tym określeniem. Karta jest raczej skróconą dokumentacją obiektu i jako taka musi dać odpowiedź na wszystkie pytania karty-ankiety, które mogą być zrealizowane w terenie. „Biała karta” bardzo często będzie przecież jedynym śladem istnienia danego obiektu.

Aby zdać sobie sprawę, jak ważną akcją jest dokumentacja obiektów za pomocą „białych kart”, należy nieco uwagi poświęcić specyficznemu charakterowi budownictwa ludowego i możliwości jego zachowania.

Wbrew pozorom, budownictwo ludowe stawia przed służbą konserwatorską znacznie więcej problemów do rozwiązania niż zabytki architektury. Są to problemy wynikające ze stosunków własnościowych i funkcji pełnionych przez budynki chłopskie. Odmienne są szanse i możliwości interwencji konserwatorskiej w wypadku budownictwa ludowego, którego rozwój trwa nadal. Z niewielkimi wyjątkami (olejarnie, wiatraki, fólusze), obiekty budownictwa wiejskiego nadal stanowią żywy, czynny składnik rzeczywistości wiejskiej. Dzieje się tak dlatego, że zagroda chłopska nic nie straciła ze swojej pierwotnej funkcji. Stanowi ona nie tylko miejsce zamieszkania jej właściciela i jego rodziny, ale jest także specyficznym warsztatem produkcyjnym i podkreślić należy fakt — iż jest to warsztat prywatny.

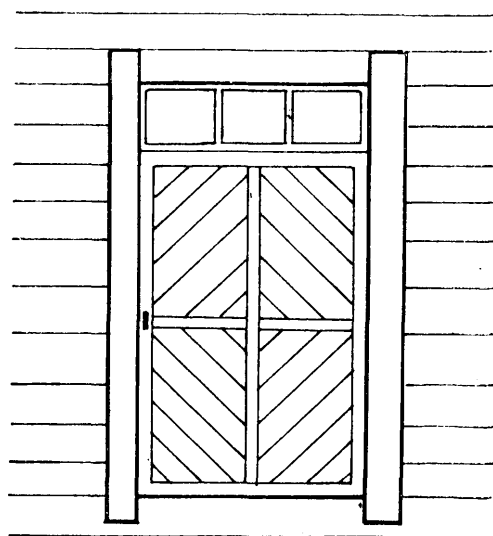
Zagroda, jak każdy warsztat, podlega przeobrażeniom, modernizacji. Następuje wymiana starych, niefunkcyjnych budynków gospodarczych na nowe, zapewniające lepszą produkcję (i dochód), następuje przystosowywanie starych domów do nowych potrzeb, zapewniające lepsze warunki bytowania. Powiększa się więc otwory okienne i drzwiowe, wymienia stolarkę, gliniane polepy zastępuje podłogami z desek, przebudowuje piece, zmienia pokrycie dachu, a bardzo często wraz z nim kształt dachu, a niekiedy także jego konstrukcję. Z naszego punktu widzenia jest to naruszenie substancji zabytkowej, a daleko idące przeróbki niejednokrotnie dyskwalifikują obiekt jako zabytek. Z punktu widzenia użytkownika jest to życiowa konieczność. Tempo przemian na wsi przyspieszane jest także nakazami administracyjnymi.

Ochrona budownictwa wiejskiego wysuwa zatem wiele problemów do rozwiązania. Jako własność prywatna i gospodarczo użyteczna, opiera się ingerencji konserwatorskiej. Nie można inwestować we własność prywatną, nie można opóźniać postępu gospodarczego na wsi i obniżać warunków bytowania ich mieszkańców. Pozostają więc dwie formy zachowania niektórych obiektów budownictwa ludowego — w terenie i w muzeach budownictwa ludowego. Ogromna jednak reszta tych obiektów, także warta by ją upamiętnić, zniknie bezpowrotnie z naszego krajobrazu.

3. Otwór drzwiowy w węgarach; a — wpuszczonych w przycieś i belkę zrębu, b — z ukośnie wciętym nadprożem

3. Door opening set in jambs; a — fixed in a soleplate and frame-work's beam, b — with a diagonally cut lintel

4. Otwór drzwiowy ujęty w łątki

4. Window opening enclosed in special framing

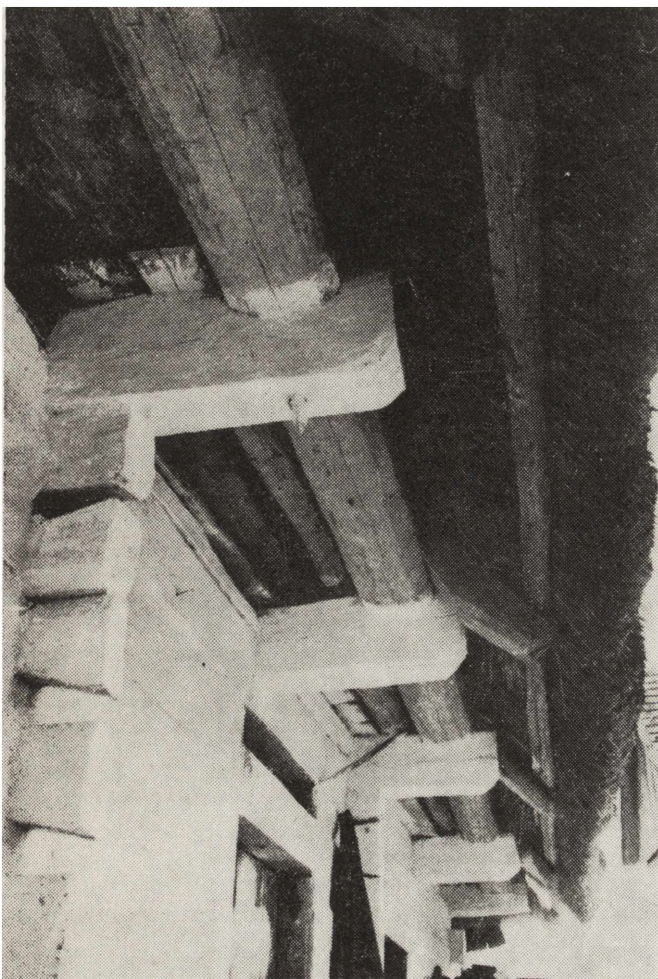
Jedynym rozwiązaniem w tej sytuacji jest zewidencjonowanie jak największej liczby obiektów budownictwa ludowego. Szansę tę stwarza Ośrodek Dokumentacji Zabytków, instytucja powołana do tej misji, obejmująca swym działaniem cały kraj i stosująca zunifikowany schemat dokumentowania obiektu, co daje materiał porównywalny. Szansę prawidłowego wypełnienia kart zwiększa zlecenie dokumentacji obiektów pracownikom specjalistycznym w Pracowniach Konserwacji Zabytków⁶.

Przy wypełnianiu karty-ankiety szczególnie ważne — nie tylko z punktu przydatności w pracach poświęconych budownictwu wiejskiemu — są rubryki nr 12 i nr 13. W pierwszej z nich, poświęconej historii obiektu, muszą się znaleźć — poza datą budowy — informacje dotyczące wszystkich uchwytnych zmian dokonanych w obiekcie,

obszarze województw Polski południowej, Oddział w Kielcach — Polski środkowej, a Oddział w Szczecinie objął dokumentacją województwa północno-zachodnie.

⁶ Działające w ramach PKZ pracownie specjalistyczne (zatrudniające m.in. etnografów) po raz pierwszy w sposób zunifikowany objęły dokumentacją (w akcji prowadzonej przez ODZ) znaczny obszar kraju. Oddział w Krakowie prowadzi dokumentację na

5. Dach o konstrukcji krokwiowo-płatwiowej; płatów licowa wysunięta poza pion zrębu (fot. St. Machala)

5. Purlin-raftered roof: facing purlin protruding beyond the framework's perpendicular

zwłaszcza w zakresie rozplanowania budynku, funkcji pomieszczeń, a także zmian dokonanych przy otworach okiennych, drzwiowych, urządzeniach ogniowych. Tylko pierwotna forma obiektu, a nie jego wtórna postać, ma znaczenie w badaniach nad typami budynków, ich rozprzestrzenieniem itd. O ile obiekt nie był przebudowywany, należy zaznaczyć iż jest to stan pierwotny (w czasie objętym tradycją nie przebudowywany). Wszelkie zmiany możliwe do oddania na rysunku winny mieć w nim odbicie. W rubryce poświęconej historii obiektu winna się też znaleźć informacja, czy układ budynków w zagrodzie jest pierwotny; o ile zmieniony — należy podać, na czym te zmiany polegały. Należy także — o ile to możliwe — podać, do jakiej kategorii majątkowej w momencie budowy zagrody (badanego budynku) gospodarstwo należało (ilościowe podanie gruntów w wielu wypadkach będzie niemożliwe). Autorstwo obiektu nie odgrywa tu takiej roli, jak w wypadku zabytków architektury, gdzie nazwisko architekta daje pewne pojęcie o stylu obiektu. Na ogół bowiem fundatorami budynku wiejskiego byli właściciele, a wykonawcą albo sam właściciel, albo miejscowy majster. Jeśli było inaczej — w terenie się tego raczej nie dowiemy.

Rubryka nr 13 poświęcona jest opisowi obecnego stanu obiektu, poczynając od jego usytuowania w obrębie zagrody, poprzez charakterystykę planu budynku i jego

formy, do omówienia materiału i konstrukcji, ze szczególnym uwzględnieniem tych elementów, których nie da się odczytać z szaty ilustracyjnej (na ogół zdjęcie w formacie dołączonym do karty daje tylko ogólne wyobrażenie obiektu).

Wymienione fragmenty karty, uzupełnione fotografiami i rysunkami, stanowią trzon dokumentacji obiektu (nie mówię tu o tak oczywistych danych, jak podanie miejscowości czy właściciela obiektu). Nie znaczy to, że pozostałe rubryki należy uznać za mniej ważne. Każda z nich ma do spełnienia określone zadanie w danym czasie. Na przykład rubryki nr 19 (stan zachowania) czy nr 20 (postulaty konserwatorskie) obliczone są na natychmiastową reakcję służby konserwatorskiej, ale informacje w nich zawarte będą mogły być wykorzystane także w przyszłości, w ocenie działalności konserwatorskiej.

Bardzo ważnym zagadnieniem jest też stosowana w karcie terminologia. Jednolity charakter karty przyjęty na obszarze całego kraju i dla wszystkich rodzajów budynków wiejskich pozwala na uzyskanie materiału porównywalnego, jednakże różny stopień przygotowania zawodowego do badań nad budownictwem ludowym, a może także stosunek badacza do tego typu budynków, daje materiał nie tylko nieporównywalny, ale często niejasny. W wypadku wątpliwości terminologicznych opis powinien być uzupełniony rysunkiem (odręcznym szkicem).

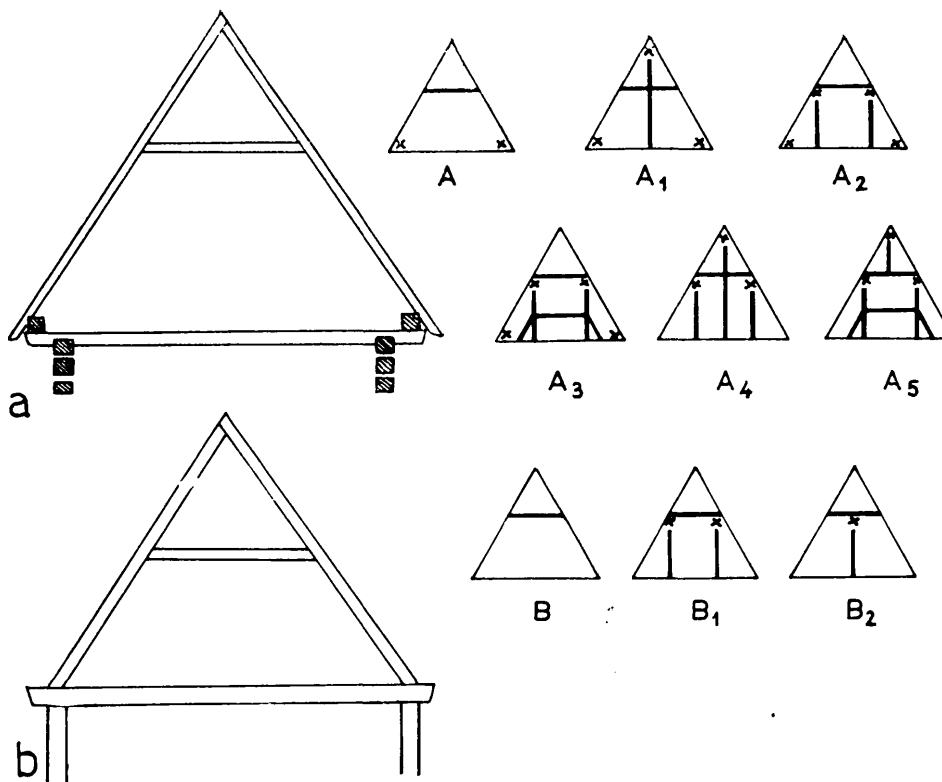
W celu uniknięcia nieścisłości w opisie, dla określenia szczegółów konstrukcyjnych winno się stosować terminy techniczne, a nazwy gwarowe podawać w nawiasie,

6. Dach o konstrukcji krokwiowo-balkowej (fot. St. Machala)

6. Beam-raftered roof

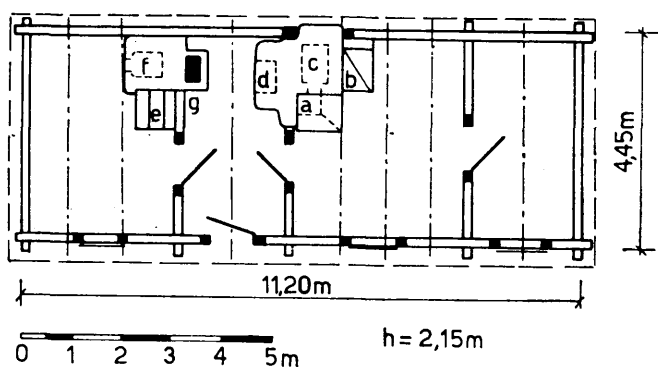

7. DACHY KROKWIOWO-JĘTKOWE: a — dachy krokwiowo-płatwiowe; A₁ — dach jednostolcowy, A₂ — dach dwustolcowy, A₃ — dach wiszący, A₄ — dach trzystolcowy, A₅ — dach trzystolcowy wiszący; b — dachy krokwiowo-belkowe; B₁ — dach dwustolcowy, B₂ — dach jednostolcowy

7. Collar-tied raftered roof: a — purlin-raftered roofs: A₁ — one queen-post roof, A₂ — two queen-post roof, A₃ — suspension roof, A₄ — three queen-post stand-up roof, A₅ — three queen-post suspension roof; b — beam-raftered roofs: B₁ — two queen-post roof, B₂ — one queen-post roof

8. Propozycja ujednolicenia terminologii dla poszczególnych części urządzenia ogniowego: a — trzon kuchenny pod kapą, b — piec ogrzewczy, c — piec chlebowy, d — komin z wnęką do wymiatania sadzy, e — trzon kuchenny bez kapki, f — piec ogrzewczy z piekarnikiem, g — komin filarowy

8. Proposed uniform terms for individual parts of fire unit: a — stove hearth under a hood, b — heating stove, c — breadbaking oven, d — chimney with a recess to sweep up the soot, e — stove hearth without a hood, f — heating stove with a baking oven, g — pillar chimney

np. trzon kuchenny („kumin”, „komin”) lub kapka, kaptur („okap”, „ruła”, „baba”). W wypadku, gdy nie zaciemni to opisu, można zamiast terminów technicznych użyć potocznych, znanych określeń, np. „siestrzan”, „tram”, „sosręb” zamiast „belka podciągowa”, węglowanie „na obłap” zamiast „nakładka dwustronna prosta” itp.

Nie można jednak bez uzupełniającego opisu, szkicu czy fotografii stosować takich określeń, jak „okna ościeżnicowe” lub „okna w słupach”, gdyż nigdy nie będziemy

mieć pewności o jakie okno chodzi. Te same uwagi dotyczą otworów drzwiowych.

Podobny problem istnieje w wypadku stosowanego w wielu „białych kartach” opisu konstrukcji dachu. Najczęściej używa się określenia „dach krokwiowo-jętkowy”, a nawet tylko „krokwiowy”, bez dodatkowych uściśleń. W zdecydowanej większości budynków wiejskich i na ogromnym obszarze kraju jeszcze do niedawna niemal wyłącznie występował dach krokwiowo-jętkowy, co nie znaczy, że w całym kraju w budownictwie ludowym spotykamy jedną i tę samą konstrukcję dachu. Zatem opis taki jest niewystarczający i wymaga uzupełnień w postaci opisu określającego miejsce wsparcia więźby lub szkicu przekroju dachu. Bez uściśleń tego typu informacje nie będą mogły być wykorzystane w analizach typologicznych, w ustaleniach zasięgu typu konstrukcji itp.

Ze względu na tak istotną cechę konstrukcji dachu, jaką jest punkt oparcia krokwi, proponuję stosować w kartach następujące proste określenia: „konstrukcja dachu krokwiowo-płatwiowa” i „konstrukcja dachu krokwiowo-belkowa”. Dalszym uzupełnieniem opisu konstrukcji dachu będzie informacja, czy płatów znajduje się w pionie zrębu, czy poza nim.

Zastrzeżenie budzi także stosowane określenie „piec stary” lub „piec tradycyjny”. Pierwsze z nich jest nieudolną informacją, że chodzi o piec tradycyjny, co oczywiście też niczego nie wyjaśnia. Na różnym bowiem terenie występował różny „piec tradycyjny”. W zależności zaś od przygotowania zawodowego lub znajomości regionów etnograficznych czytelnik będzie miał własną wizję „pieca tradycyjnego”. Najprostszym rozwiązaniem jest zamieszczenie fotografii pieca oraz naniesienie wymiarowanego planu urządzenia ogniowego na plan budynku, co nawet przy skali 1:200 jest możliwe do wykonania.

Na zakończenie jeszcze kilka uwag na temat dokumentacji zespołów zabytkowych (fragmentów ulicy wiejskiej, ulicy stodołnej lub zagrody). Dla takich zespołów proponuję zakładanie kart zbiorczych (właściwie jest to praktykowane w wypadku zagród). Obiekty najstarsze lub najbardziej interesujące architektonicznie i typologicznie miałyby zakładane także karty indywidualne, z powołaniem się na kartę zbiorczą. W wypadku obiektów powtarzających się (pod względem konstrukcyjnym i typologicznym) postuluję założenie karty dla obiektu reprezentatywnego, dla pozostałych zaś — zamieszczenie adresów w rubryce nr 24 (uwagi różne). Oczywiście taka zbiorcza karta dla obiektów powtarzających się służyłaby głównie budynkom gospodarczym, np. kilku identycznym stodołom w ulicy stodołnej lub identycznym oborom.

⁷ W *Instrukcji wypełniania karty zabytków nieruchomości* nie podkreślono dostatecznie jasno takiej potrzeby.

Oprócz kart dla obiektów budownictwa, a także dla detalu architektonicznego i wyposażenia, należy również zakładać karty dla obiektów składających się na otoczenie zagrody, na pejzaż wsi, a więc dla różnego typu ogrodzeń, studni, bramek itp.⁷

Przy zakładaniu kart dla młynów należy zwrócić uwagę na istnienie w tym miejscu wcześniejszych zakładów przemysłowych (np. fryszerki) i na adaptowane układy wodne.

Zdaję sobie sprawę, że dla wielu wypełniających karty poruszone tu sprawy są oczywiste, niemniej jednak lektura niektórych kart budzi obawy, czy gromadzone informacje nie są marnotrawstwem sił i środków finansowych. Chodzi przecież o pozyskanie materiału jednoznaczego, porównywalnego, przydatnego w próbach regionalizacji budownictwa ludowego, o stworzenie źródła naukowego nie tylko dla siebie, ale także dla przyszłych pokoleń badaczy.

*mgr Bogumiła Szurowa
Pracownia Dokumentacji Etnograficznej
PP PKZ Oddział w Kielcach*

SOME COMMENTS UPON INDEX CARDS OF MONUMENTS OF COUNTRY BUILDING

Referring to the recording of monuments of country (folk) building carried out by the Monuments Documentation Centre in Warsaw, the article gives some comments which arise on using and preparing index cards. The recording of architectural monuments was started in 1959 and done on the basis of the so called „green card” introduced at that time. In view of more urgent conservation needs, country building was regarded to be of secondary importance. Its recording on a broader scale was commenced in the sixties with the help of voivodship conservators of monuments. Because the recording was not always done by persons with adequate professional qualifications or with due scrupulousness paid to the execution of the task, in many a case the material obtained is incomplete and does not reflect a real state of country building. The article points out shortcomings and basic mistakes made when characterizing the structures recorded. In order to emphasize the necessity of the fullest documentation of an object in the country, the author discussed in brief a peculiarity of country building manifested i.a. by the fact that until today a farm continues to play its original function of being not only a place for living in but also a private workshop, developed and modernized according to actual needs. These facts put the conservation service before additional problems of organizational, legal and financial nature. Emphasis is also put on limited possibilities of protecting country building both in the open air and in specialistic museums. This situation requires an adequate and complete documentation on as many buildings as

possible, because it is not possible to cover them all with conservation protection. The present recording of country buildings is based on an improved index card. Its most important points are columns Nos. 12 and 13. Point 13 concerning the history of the building includes information not only on the date of the building's erection but also all major rebuildings, especially those referring to the plan of the interior, window and door openings and fire installation. Of importance to studies on the buildings, their location etc. is only a genuine and not secondary form of the structure. For similar reasons of importance is also the information in column 13 on the construction of the building. The most frequent shortcoming encountered on filling in this column is too laconic and unclear description of such important features of the buildings as roof construction, window and door openings, fire installation. The article contains some proposals on a more precise rendering of the just mentioned parts of the building or illustrating constructional solutions by sketches and photographs. A need has also been pointed out to make collective cards for monumental complexes (part of a village street, barn street) and for structures similar in typology and construction (e.g. barns). In that case it is postulated to make cards for representative examples while the remaining structures (their addresses) could be specified in column 24 (comments). Attention was also drawn to a necessity of recording objects that make up the landscape just to mention fences, gates, country's wells etc.